

NAKÖPIIRISSÄ — I SYNFALETET

Tapaus Holsti ym.

Kun on kysymys sellaisesta kansainvälisen politiikan piiriin liittyvästä ja perin problemaattisesta aiheesta kuin »Ensimmäisen maailmansodan voittajat ja Suomi», jonka puitteissa riittää ongelmia kansainvälisen tilanteen vaihteiluista suomalaisten sisäisiin mielialoihin saakka, vaikuttaa kovin yllättävältä ja oudolta, että tilittäytyminen mainittua aihetta käsittelevään teokseeni (vrt. maist. P. Rommin esitystä aikakauslehden numerossa 2/1961; sivuviittaukset seuraavassa edellämainittuun teokseeni) lähinnä näyttää koskevan sitä, miten joidenkin johtavien suomalaisten ansiot »yksilöidään» (Mannerheim, Holsti jne.) vuosien 1918—19 murroksessa. Mistä keskittyminen juuri tällaiseen johtuu?

Kun on kysymys Mannerheimin tunnetusta matkasta Lontooseen ja Pariisiin v:n 1918 lopulla katsomme kumpikin — siinä kohden tuntuu vallitsevan periaatteellinen yksimielisyys — että Mannerheimin matkan merkitystä tulisi täsmentää. Mikä tällaista täsmentämistä käytännössä on, siitä käsitykset tuntuvat kuitenkin menevän täysin ristiin. Mielestäni ei voi sanoa (näin suunnilleen olen, vrt. s. 116, yrittänyt täsmentää matkan merkitystä, mikä maist. Rommin mukaan kokonaan puuttuu), että Mannerheim diplomaattisessa erikoistehtävässään selvitti suhteet länteen. Mannerheimin matka ei ratkaissut Suomen itsenäisyyden tunnustamiskysymystä eikä yleensä tuottanut ensisijaisesti välittömiä tuloksia. Mutta kylläkin erittäin tärkeitä välillisiä. Sen avulla hankittiin auktoritatiivisia lausuntoja länsivaltojen suhtautumisesta Suomen-kysymykseen, erikoisesti siihen mitä voittajat odottivat Suomen politiikalta, ts. mitkä tulivat olemaan »ehdot» tunnustuksen saannille eli suunta, jota Suomen politiikan tuli kulkea. Tämän kaiken Mannerheim teki arvovaltaisella tavalla.

Kun edelleen puhutaan Mannerheimin matkasta ja siitä »kaventuuko» sen merkitys on pantava merkille, että yleensä ei ole nähty sitä eroa, mikä tässä vaiheessa oli toisaalta suhteiden hoitamisella Englantiin ja Ranskaan, joihin nähden Suomella oli lähinnä poliittisia ongelmia, ja toisaalta Yhdysvaltoihin, joka oli monopolisoinut elintarvikeavun järjestämisen. Kaikki nämä kysymykset on yleensä kytketty ilman muuta yhdeksi vyyhdeksi. On nimenomaan huomioitava se, että elintarvikeasia, jonka selvittelyyn nähden Hoover käytti päätösvaltaa diktaattorin tavalla, oli erillään muista, ja Hooveriin puolestaan Mannerheimilla ei ollut yhteyttä marras—jouluukuulla 1918 (Hooverin sihteeri Lewis L. Strauss menee väitteissään niin pitkälle, että sanoo, ettei hänen esimiehensä tässä vaiheessa vielä tuntenut Mannerheimin nimeä. Toisin myöhemmin; vrt. Hooverin arvostavaa lausuntoa Mannerheimista hänen tunnetussa kirjeessään 26/4 1919 Wilsonille). Tästä kaikesta taustasta johdetaan, että Mannerheimin matkan merkitys jossain määrin »kaventuu». Yleistilanne voittajavaltioiden piirissä on siis ensisijainen tekijä; persoonallisten ansioitten »yksilöiminen» Suomelle tärkeän elintarvikeavun saannissa (eli Mannerheim vai Holsti vai joku muu) on johdannainen tähän yleistilanteeseen kytkeytyvistä seikoista.

Sitten Holsti ja hänen työskentelynsä merkitys. Maist. Rommi esittäessään epäilyjään arvelee, että hänen yksityisarkistonsa »suuruus» johtaa tutkijoita harhaan, liikaa arvostamaan hänen toimintaansa. Olen omasta puolestani teoksessani (vrt. s. 265) todennut, että Holstin (suuri) kokoelma, se kun pääasiassa sisältää diplomaattisten raporttien jäljennöksiä, ensisijaisesti tällaisena jäljennöskokoelmana ei ole erityisen mielenkiintoinen. Kun se kuitenkin on tullut »suureksi» kooltaan, olen puolestani yrittänyt selvittää, mistä tämä suuruus on johtunut. Eikö maist. Rommi ole asiasta perillä?

Holstin kokoelmaa — tai paremminkin hänen raporttejaan UM:n arkistossa — voidaan käyttää lähteinä, kun on kysymys hänen kansainvälisistä tilannekatsauksistaan, ennusteistaan ja omista mielipiteistään (jollaisia silloiset diplomaattimme — päinvastoin kuin myöhemmät karrieerin kuuluvat — aktiivisesti esittivät ylöspäin). Holstin näkemysmän maailmansodan lopputuloksesta, suhteiden merkityksestä länsivaltoihin jne. oli monessa suhteessa jyrkästi poikkeava siitä, miten Suomen hallitsevissa piireissä oli ajateltu 1918 (vrt. esim. Holstin ennustetta maailmansodan lopputuloksesta 6/5 1918 päivätyssä raportissa, siteerattu Suomi vuonna 1918, s. 235). Tässä kohden Holstin kokoelma on mielekästä lähdeaineistoa. Mitä sitten tulee Holstin toiminnan »merkityksen» arviointiin suhteiden kannalta länsivaltoihin, olen — kun on kysymys peräti kiistelystä henkilöstä Suomessa — koettanut nojautua sellaisten henkilöiden käsityksiin, jotka näkivät Holstin toimintaa länsivaltojen näkökulmalta: Samuel Morison, USA:n rauhanvaltuuskunnan jäsen Pariisissa 1919, E. H. Carr, silloinen Englannin ulkoministeriön virkamies (molemmat myöhemmin historian professoreja), Lewis L. Strauss, Hooverin sihteeri jne. Heidän lausunnoilleen on mielestäni annettava arvoa Holstia arvioitaessa. Saanee hänen toiminnastaan syksyllä 1918 Lontoossa puhuttaessa myös todeta, että Mannerheim palattuaan Suomeen antoi heti Holstille, joka muodolliselta asemaltaan oli v.a. asiainhoitaja, 1. luokan vapaudenristin. Mannerheimin arvion mukaan hänen täytyi siis olla jotain »tehnyt».

Maist. Rommi näkee Holstin jopa »syyliseksi» Suomen Pariisiin lähetetyn valtuuskunnan sisäisiin riitoihin keväällä ja kesällä 1919, mikä kovasti

hämmästyttää. Pariisissahan suomalaisten diplomaattien keskuudessa »riideltiin» ennen Holstin sinne tuloa mainittuna keväänä (Ehrström contra Törngren) ja riidat jatkuivat senkin jälkeen kun Holsti oli jo Suomessa (Enckell contra Törngren). Tuntuu omituiselta, että tässäkin yhteydessä tapahtumien syyn voi näin »yksilöidä» liittyväksi johonkin henkilöön, jopa sellaiseen, joka suuren osan kys. ajasta on ollut kaukana riitapaikalta! Tämä riita Pariisissa on oleellisesti (vrt. ss. 68, 72 ja 73) ajankuva Suomen nuoren ulkoasiainhallinnon sisäisistä vaikeuksista, tottumattomuudesta tehtäviin, diplomaattisten perinteiden puutteesta, jyrkistä mielipide-eroavaisuuksista, yleisestä epävarmuudesta, huonoista tiedotusyhteyksistä sekä yleisestä henkilökohtaisten ambitoiden voimakkuudesta. Eikö historiallisten tapahtumain selittäminen, jos kokonaiset kehityshistorialliset ilmiöt, kuten tässä tapauksessa hallinnon muotoutuminen eräällä uuden itsenäisen valtion kannalta oudolla alalla, kasataan puutteineen kaikki yhden henkilön syyksi, ole liian yksinkertaista?

Holstissa oli »eteenpäinpyrkimystä». Olen huomannut, että eräässä kirjoituksessa aikaisemmin tämän aikakauskirjan palstoilla (vrt. Poliitiikka 1960, s. 50) hänet on haluttu nähdä »itsekkyytensä» yms. seikkojen johdosta vastakohtana muille aikalaisille, erikoisesti Carl Enckellille (»kiitoksenkipeä» Holsti contra »tahdikkaasti käyttäytyvä» Enckell). Oman työkokemukseni perusteella olen tullut sen sijaan siihen yleiseen johtopäätökseen, että moniin murroskauden 1918—19 suomalaisiin diplomaatteihin liittyi vahva annos ns. inhimillisiä piirteitä. Nähtävästi on pakko esittää tästä todisteita. Kun ajattelen esim. edelläkuvattua käsitystä Holstista ja Enckellistä syvimmältään toistensa vastakohtina, en voi olla viittaamatta tapaukseen, joka sanoo jotain aivan muuta, nimittäin lajissaan erittäin voimalliseen Enckellin käyttäytymisreaktioon vapun aattona 1919 Pariisissa, kun hän oli saanut tietää, että Holsti oli nimitetty hänen tilalleen uuden hallituksen ulkoministeriksi. Se oli sanan täydessä merkityksessä inhimillinen reaktio ja lajissaan äärimmäisiä. Olen siihen teoksessani (s. 71 aliviitta) viitannut ilman lähempää kuvausta, koska tarkoituksena on ollut välttää sensaationomaisen mielenkiinnon kohdistumista sen ajan politiikan »inhimillisiin» piirteisiin. Samasta syystä jätän sen myös nyt tekemättä.

Miksi Holsti sitten on ollut monien taholla niin jyrkän arvostelun kohteena? Poliittisessa elämässämme tietenkin vaikutti se seikka, että hän oli toisella linjalla kuin useat muut esim. suhtautumisessa jääkäriiliikkeeseen, erimielisyys mielipiteissähän luo suomalaisissa oloissa usein perin jyrkästi erottavia inhimillisiä vakoja. Persoonana Holsti oli omaa lajiaan (jonka eräisiin kohtiin saattoi tarrautua, jos halua oli). Ei kai Holstiin suhtautumiseen 1918—19 vaiheessa ole vaikuttanut osaltaan myös se seikka, että hän »oli oikeassa» (ja useimmat hänen arvostelijansa varsinkin jääkäriiliikkeen piirissä »väärässä») ennustuksissaan maailmansodan lopputuloksesta: Saksa hävisi ja länsivallat voittivat (eikä päinvastoin). Tällainen oikeassaolo ei aina vaikuta asianomaiselle eduksi.

Suomalaiset diplomaatit Holsti, Enckell ja Ossian Donner 1918—19 vaiheessa niin sanoakseni »painivat samassa sarjassa». Se näkyy inhimillisellä tavalla asianomaisten muistelmista, kun he kertovat toisistaan. Ei yhden muistelmista, vaan kaikkien. Ne ovat siinä suhteessa klassillista luettavaa...

Juhani Paasivirta